

je bila izraz dobe, ki je stala popolnoma v znamenju tehnike, zato se je je držala tudi bistvena napaka: stavljala je človeka v isto vrsto s tehniko, z naravo, s stvarmi, z organizacijskim načrtom. Kmalu se je pisateljem posvetilo, da so stvar zagrabili od neprave strani, da mora biti predmet opisa človek, ki se polašča tehnike, ne pa človek in tehnika. Prve znake tega spoznanja je najti v knjigi »Ljudje stalinske tovarne za traktorje«, kjer je zgodovina te tovarne podana v celi vrsti biografskih orisov njenih graditeljev. Način literarnega portreta, ki v tej knjigi tiči šele v kali, se razvije v nadaljnjih odsekih petletke. Človek se vzpne v literaturi do svoje prave višine in ne le kot del produkcijskega načrta. Stoji pred nami kot zapletena in mnogovrstna osebnost, z vsemi svojimi nasprotji in duševnimi težavami.

Zaradi stopnjevanega zanimanja za človeka se je zgodilo, da je morala produkcijska črtica prepustiti del svojega območja psihološkemu romanu. Med obema literarnima vrstama se je razvilo neko posebno medsebojno razmerje: tisti, ki so pisali črtice, so se šli učiti k pripovedovalcem, da jim ukradejo skrivnost razčlenjevanja duše, pripovedovalci pa so dokument, ki so se ga dotlej ogibali, povzdignili v enakopravno sestavino svojega ustvarjanja.

(Se nadaljuje) — Prevedel Božo Vodušek

BREZ NASLOVA

Pisati brez ozira na levo in desno je pri nas nemogoče. Za to bi moral imeti pisatelj svoj lasten list, svojo lastno založbo, za to oboje pa predvsem denar, ki ga nima. Razmere so namreč takšne: Prvič je literatura strogo razdeljena v svetovno nazorne tabore. Ti tabori se prav tako kakor v politiki vojskujejo med seboj na življenje in smrt. V medsebojnem boju ne poznajo nobene sentimentalnosti, pa tudi nobene — objektivnosti. V politiki objektivnost škoduje, in naši literarni bojevniki od vseh strani se dosledno držijo tega načela. Razložek je le v tem, da delajo nekateri tó nezavedno, drugi pa celo zavedno. A ta razložek je samo psihološke narave, dejstvo ostane isto. Z malenkostnimi izjemami vsi naši kritiki, polemiki in uredniki ravnaajo politično. Taktika je njihova zvezda vodnica. Na primer: pripadnik nasprotnega svetovnega nazora izda knjigo. Kritik se takoj usede in jo raztrga. Bilo bi vse v redu, če bi jo odklonil s stališča svojega svetovnega nazora in grajal njene dejanske estetske pomanjkljivosti. A kritiku je vsaka neskladnost z njegovim lastnim svetovnim nazorom že estetska pomanjkljivost, in tako seveda na knjigi ne ostane nič dobrega. O tem, da bi naša kritika ločila med svetovno nazorno in estetsko kategorijo in da bi morebiti celo priznala estetske vrline, ki jih ima knjiga iz nasprotnega tabora, ni govora. Dejstvo je, da se tudi tisti, ki v teoriji priznavajo razložek med idejo in kvaliteto, v praktičnem ravnanju nič ne razlikujejo od odkritih učencev Mahničiča in njegovih marksističnih dvojnikov. Razložek je kakor rečeno sa-

mo ta, da nekateri svoje praktično ravnanje naravnost priznavajo in ga celo povečujejo kot moč in doslednost, drugi pa bi ga radi utajili. Naša literatura, hočeš nočeš, stoji v znamenju politike. Če se, recimo, sedaj najde človek, ki po svojem svetovnem nazoru ne pripada ne enemu ne drugemu naših množinskih taborov, in bo zaradi pomanjkanja tovrstne politične vneme nehote objektivnejši, se nujno zgodi, da njegovo literarno delo ne bo našlo posebnega odmeva, ali pa mu bo celo onemogočeno. To zadnje se v celoti ne pripeti samo zaradi tega, ker ljudje pač nismo heroji, in ker se tak osamljen pisatelj ali kritik zaradi potrebe ali pa umetniške ambicioznosti spričo dejanskih razmer že vnaprej odpove temu, da bi povedal prav vse, kar mu je na srcu, in pač izraža samo tisti del svoje duševnosti, ki je kolikor toliko v skladu z eno izmed splošnih in priznanih ideologij. Tisto drugo, kar se ne sklada z nobeno od njih, bi smel in mogel z uspehom povedati samo takrat, če bi razpolagal z nadpovprečno umetniško močjo, ki bi zagrizence vseh taborov proti njihovi volji spravila na kolena. Pa taki veliki umetniki so žal redki. Zato usoda neodvisnih posameznikov, ki niso dosegli vseprepričujoče umetniške moči, ni rožnata. Boljše je še tako neznatnemu pripadniku enega izmed priznanih taborov, ker kolikor se nasprotni kritiki trudijo zmlati ga v nič, toliko ga njegovi somišljeniki umetno napihujejo. Pa ne gre samo za človeško usodo posameznikov, gre čisto malo razen tega tudi za resnico. In za to resnico, ki jo otipljivo srečuješ na cesti, sta naša literatura in naša beroča javnost prikrajšani zaradi politike. Imamo pa samostojne resnice poedinih kulturnih rubrik in revij.

Drugi vzrok, čemu resnica v naših literarnih zadevah ne pride na dan, tiči v osebnih odnošajih med našimi literarnimi delavci. Ti odnošaji so po svoji ogromni večini bodisi zlagani, bodisi strupeni. Naši literarni tvorci so namreč po eni strani vse preveč sami vase zaverovani in neskončno občutljivi, na drugi strani pa vse preveč malenkostno zavistni. Tako kraljujeta zavist in neutemeljeno povzdigovanje samega sebe v nižjih sferah literature, v višjih pa olimpijska domišljavost. Razlogi so precej enostavni: začetnike in vse tiste, ki ne zavzemajo v našem konkretnem literarnem obratu vidnega in vplivnega mesta, se da napadati in poniževati brez posebne škode in nevarnosti, nevarno pa je povedati še tako majhno neljubo resnico nekomu, ki lahko razpolaga o tvoji literarni in morebiti celo človeški usodi. Mali se torej neovirano koljejo med seboj in obešajo drug drugemu na vrat najrazličnejše grdobije, zelo ponižno pa krivijo hrbte pred velikimi in molčijo o vseh njihovih resničnih napakah. Mali se v svoji gverilski vojski zelo spretno poslužujejo svetovno nazorskih plaščkov in izrabljajo politično usmerjenost naše literature, a pred velikimi se celo ideološka kritika ustavlja. Ne pačita pa resnice samo zavist in strah pred velikimi duhovni, ampak tudi strah pred izgubo somišljenikov in strah pred osamljenostjo. Tudi poštenejši se namreč bojijo užaliti z resnico pripadnika svojega tabora, da jim ne uide ali pa da nasprotni tabor takoj s slastjo ne pograbi cele zadeve. Resnico po-

vedo naši najpoštenejši kritiki in polemiki v najboljšem slučaju samo svetovno nazornemu nasprotniku, ki ga ni mogoče odpoditi, in še temu samo takrat, če nima v literarnem obratu praktičnega vpliva. In razen tega je imel vsak od tistih, ki se ukvarjajo z literaturo, spričo naših majhnih osebnih razmer že toliko osebnih srečanj s svojimi literarnimi tovariši, da se lahko po pravici boji, da mu tudi takrat, kadar bo povedal čisto in polno resnico, ne bodo očitali zavisti in maščevanja. Naš literarni obrat je majhen in zaradi tega odloča v njem le par ljudi, vsi drugi pa so od njih odvisni, saj ogniti se Ljubljani slovenskemu pisatelju ni mogoče. Zgneteni v tej Ljubljani si vidimo vsi drug drugemu v želodec in s strahom merimo milimetre, za katere nas je morebiti kdo drugi prerastel, zato pa javno sekamo s kolom drug po drugem do tiste višine, do katere pač smemo, a le šepetaje intrigiramo proti tistim, ki imajo našo usodo v rokah. Takšna je podoba naše literarne družbe in tudi zato je pri nas tako malo resnice. Vsega ni kriva politika.

Konkluzije? Konkluzij ni. Vsaj osebno ne vidim iz tega položaja nobenega izhoda. Dalo bi se pa pač še veliko povedati, saj sem vrgel samo par čisto splošnih misli na papir in komaj načel poglavje o ozadju naše literature. Radoveden sem samo, kateri urednik bi mi objavil študijo, v kateri bi k vsaki trditvi te moje glose in še k mnogim drugim pripisal konkretne primere.* Kaj bi bilo, če bi se dotaknil tako katolikov, marksistov, sodobnikov, matičarjev itd.? Ogromna večina prizadetih bi bila najbrž mpenja, da takšna razpravljanja za širšo publiko niso zanimiva in da hočem narediti samo samega sebe zanimivega na njihov račun. In najbrž bi jim uspelo o tem prepričati tudi publiko.

Božo Vodušek

* Ljub. Zvon bi jo nedvomno priobčil; tudi debata o njej bi marsikaj živo osvetlila in odkrila še druge momente naših zatohlih razmer, ki se jih avtor pričujoče glose zaenkrat še ni dotaknil. (Opomba ured.)

K R I T I K A

JOSIP MURN-ALEKSANDROV

I z b r a n i S p i s i. Uredila Trdinova Silva. Tisk. zadr. V Ljubljani 1933. *) Osnovni ton naše lirike je elegičen. Izrazov sproščene življenjske radosti plamenečega pregorevanja v čustvenem opoju trenutka, izlivov neugnane notranje moči, ki v ustvarjalnem procesu s poželjivo roko objema življenje krog sebe, ki v misli in čustvu spontano podira pregraje med osebnim in občnim, vsega tega bi našli v njej bore malo. Pa še kolikor se nam je kaj takega obetalo, je prekmalu zaledenelo na osojnem klancu naših družabnih tesni (Levstik). Nasprotno pa nam ta lirika v neštetih inačicah kaže umetnika »tujca« sredi slovenske družbe, zrcali njegovo tesnobo v dušečem življenjskem ozračju, razkriva njegove obračune z mrko stvarnostjo, razglaša nje-

*) Pesnikova osebnost in uvrstitev knjige med izdaje slov. klasikov sta tako važni, da priobčujemo kritiko naknadno (Op. ur.).